

Patrycja Gąsiorowska, *Konwent klarysek krakowskich do końca XVIII wieku. Studium prozopograficzne*. Polska Akademia Umiejętności, Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego, Ogólnego zbioru, tom 113, Kraków 2015, ss. 470, ISBN: 978-83-7676-206-7.

Najnowsza książka Patrycji Gąsiorowskiej jest pokłosiem długoletnich badań nad klasztorem klarysek krakowskich. Stanowi rozwinięcie i uzupełnienie poprzednich dociekań Autorki, dotyczących składu osobowego¹ oraz życia codziennego w omawianym klasztorze². Prezentowana praca ma charakter studium prozopograficznego, które wpisuje się w nurt żywo rozwijających się w Polsce badań nad prozopografią klasztorną.

Studia nad tą problematyką zapoczątkowali Czesław Deptuła, który przedstawił skład i liczebność konwentów żeńskich w średniowieczu³, oraz Małgorzata Borkowska. Owocem wieloletnich kwerend i pracy naukowej wspomnianej badaczki jest *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*⁴. Za propagatora tego rodzaju studiów możemy również uznać Czesława Gila, który stworzył słownik karmelitanek bosych⁵. Kolejne inicjatywy związane z kwestiami dotyczącymi składu osobowego to publikacje: Dariusza Karczewskiego⁶, Przemysława Wiszewskiego⁷, Anny Szylar⁸, ale także artykuły autorstwa: Antoniego Barciaka⁹, Aleksandry Wilczewskiej¹⁰, Krzysztofa

¹ P. Gąsiorowska, *Skład osobowy klasztoru Klarysek w Krakowie do końca XVIII wieku*, Kraków 2005.

² *Eadem*, *Życie codzienne w klasztorze klarysek krakowskich od XIII do XVIII wieku*, Kraków 2003.

³ Cz. Deptuła, *Skład osobowy i liczebność konwentów żeńskich w Polsce w drugiej połowie XII i pierwszej połowie XIII wieku*, [w:] *Sprawozdanie KUL*, t. 16: 1966–1967, s. 198–200.

⁴ M. Borkowska, *Słownik polskich księń benedyktyńskich*, [w:] *Siostry zakonne w Polsce*, t. 2, Niepokalanów 1996; *eadem*, *Liczebność i skład osobowy klasztorów benedyktynek kongregacji chełmińskiej*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 49, 1978, s. 245–269; *eadem*, *Skład osobowy polskich klasztorów cysterek w XXVII–XVIII w.*, [w:] *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europie Środkowej*, red. A.M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 62–79; *eadem*, *Słownik mniszek benedyktyńskich w Polsce*, Tyniec 1989; *eadem*, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. I: *Polska Zachodnia i Północna*, Warszawa 2004; t. II: *Polska Centralna i Południowa*, Warszawa 2005; t. III: *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie ruskie Korony Polskiej*, Warszawa 2006.

⁵ Cz. Gil, *Słownik polskich karmelitanek bosych 1612–1914*, Kraków 1999.

⁶ D. Karczewski, *Skład osobowy klasztoru norbertanek w Strzelnie w dobie kasaty (1773–1837)*, [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego. Zbiór studiów*, red. D. Karczewski, Strzelno 2007, s. 101–112.

⁷ P. Wiszewski, *Opactwo benedyktynek w Legnicy (1348/1349–1810). Struktura i funkcjonowanie, miejsce w społeczeństwie*, Poznań–Wrocław 2003.

⁸ A. Szylar, *Liczba zakonnic, skład osobowy i rotacja na urzędach w klasztorze benedyktynek w Sandomierzu w latach 1615–1903*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 102, 2004, s. 287–352; *eadem*, *Konwent bernardynek lubelskich w świetle kroniki klasztornej*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 110: 2008, s. 35–106; *eadem*, *Przyczynki do dziejów norbertanek buskich w XVIII i początkach XIX wieku*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 112, 2009, s. 87–133.

⁹ A. Barciak, *Skład osobowy klasztoru dominikanek raciborskich w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziwiński, D. Karczewski, Z. Zygalski, Bydgoszcz–Toruń, s. 333–341.

¹⁰ A. Wilczewska, *Struktura społeczno-narodowościowa konwentu dominikanek wrocławskich w średniowieczu w latach 1579–1834*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce*

Kaczmarka¹¹, Iwony Pietrzyk¹², zamieszczone w zbiorze studiów wydanych w pokonferencyjnej publikacji *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku)*.

Podstawowym zamierzeniem omawianej pracy była próba odtworzenia dziejów konwentu klarysek krakowskich z perspektywy żyjących w nim siostr zakonnych. Autorka podjęła się również zadania odpowiedzi na pytanie odnośnie do roli i miejsca wspólnoty w strukturach społecznych, kościelnych oraz miejskich. P. Gąsiorowska nawiązała w ten sposób do uwag i postulatów badawczych Marka Derwicha, który podkreśla, że klasztor nierozzerwalnie związany jest z otaczającym go środowiskiem, a wzajemne oddziaływanie wskazanych podmiotów tworzy liczne więzi o charakterze zarówno formalnym, jak i nieformalnym¹³.

Cezury chronologiczne rozważań odnoszą się do połowy XIII i do końca XVIII wieku. Szeroki charakter ram czasowych ma swoje uzasadnienie w historii klasztoru, jak i w podstawie źródłowej. Podyktowany został, jak podkreśla Autorka, ciągłością dziejów omawianej wspólnoty, w której historii brak szczególnych wydarzeń, wpływających na zmianę jej charyzmatów oraz funkcjonowania. Przyjęcie natomiast rozległych ram czasowych umożliwia ukazanie w szerszym kontekście zjawisk zachodzących w klasztorze. W związku z tym uznać można, że chronologia wyznaczona przez Autorkę jest zasadna.

Konstrukcja pracy ma charakter chronologiczno-problemowy, rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów ze wstępem i zakończeniem, całość uzupełniono aneksami. Autorka swoje rozważania rozpoczęła od przedstawienia genezy zakonu damianitek powstałego w Italii. Zaznaczyć jednak trzeba, że znaczna część rozdziału poświęcona została początkom oraz funkcjonowaniu wspólnoty klarysek na ziemiach polskich. Autorka w szczegółowy sposób przedstawiła czynniki i okoliczności, które wpłynęły na decyzję Bolesława Wstydliwego, Salomei oraz Grzymisławy o fundacji oraz jej miejscu, przedstawiła także okoliczności translacji wspólnoty (Zawichost–Skala–Kraków). Uzupełnieniem obrazu funkcjonowania klasztoru klarysek na ziemiach polskich było ukazanie podstaw prawnych, na których opierało się życie i działalność zakonnic oraz kwestii gospodarczo-ekonomicznych, które stanowią istotny element egzystencji każdego klasztoru.

Kluczową część rozprawy stanowi rozdział drugi, który odnosi się do studiów nad składem osobowym konwentu klarysek. Autorka wykorzystała do swych analiz znany już kwestionariusz badawczy M. Borkowskiej¹⁴. W związku z tym uwzględnione zostały kwestie odnoszące się do liczebności konwentu, długości życia zakonnicy, w tym również lat spędzonych we wspólnocie, a także zagadnienia związane z pochodzeniem geograficznym, społecznym oraz narodowościowym.

i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku), red. A. Radziwiński, D. Karczewski, Z. Zyglewski, Bydgoszcz–Toruń, s. 362–381.

¹¹ K. Kaczmarek, *Przyczynek do badań nad prozopografią konwentu dominikanek wrocławskich w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziwiński, D. Karczewski, Z. Zyglewski, Bydgoszcz–Toruń, s. 342–352.

¹² I. Pietrzyk, *Klasztor klarysek w Opawie i jego znaczenie w średniowieczu*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziwiński, D. Karczewski, Z. Zyglewski, Bydgoszcz–Toruń, s. 353–361.

¹³ M. Derwich, *Stan i potrzeba badań nad wspólnotami monastycyzm w Polsce średniowiecznej*, [w:] „Nasza Przeszłość”, t. 89, 1998, s. 6–65, *idem*, *Monastycyzm w kulturze Polski Średniowiecznej. Uwagi Problemowe*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz (Sympozja 9), Opole 1995, s. 17–28.

¹⁴ M. Borkowska, *Liczebność i skład osobowy klasztorów benedyktynek kongregacji chełmińskiej*, „Nasza Przeszłość”, t. 49, 1978, s. 245–269.

Pochodzenie społeczne zostało uzupełnione o problematykę rodzinną. Dzięki czemu poznajemy krewnych poszczególnych profesek, w niektórych przypadkach także rodzeństwo przebywające w innych małopolskich klasztorach. Autorka ponadto nakreśliła w szczegółowy sposób wpływ różnorodnych czynników na charakter rekrutacji do klasztoru klarysek. Nabór kandydatek stanowił bardzo ważny proces w dziejach wszystkich klasztorów, nadawał bowiem specyficzne cechy danej wspólnoty. Śledząc ów proces można formułować wnioski dotyczące nie tylko samej wspólnoty klasztornej, ale także przeobrażeń mentalności oraz religijności poszczególnych grup społecznych. Brak szczegółowych badań prozopograficznych dla klasztorów z terenów województwa małopolskiego uniemożliwia dokonanie analizy porównawczej, która mogłaby przynieść interesujące wnioski odnoszące się do życia zakonnicy w małopolskich klasztorach oraz popularności wpływającej na wybór poszczególnych ośrodków zakonnych. Autorka, pomimo powyższych trudności, formułuje wnioski w oparciu o regulę oraz inne przepisy obowiązujące w klasztorze, co daje pełniejszy wgląd w funkcjonowanie konwentu klarysek. Ponadto przyjęte szerokie ramy czasowe umożliwiają prześledzenie przemian na przestrzeni wieków.

Rozdział trzeci traktuje w klasyczny sposób o życiu zakonnicy w klasztorze, uwzględniając kolejne fazy egzystencji we wspólnocie, poczynając od momentu wstąpienia w progi zakonne kandydatki, po jej śmierć, jako pełnoprawnej zakonnicy. W części tej poruszanych jest wiele zagadnień zarówno związanych z codziennymi obowiązkami zakonnicy, zwyczajami, jak i kwestiami prawnymi. Ponadto zasygnalizowane zostały interesujące wątki, jednym z nich jest zagadnienie, dotyczące problematyki zakonnicy przed sądem, które wiąże się nie tylko z historią klauzury, ale także z władzą i przywilejami urzędniczek klasztornych, kwestiami związanymi z kontaktami i relacjami rodzinnymi. Stanowiące przy tym fragment studiów odnoszących się do sytuacji prawnej kobiety. Kwestie te wymagają oddzielnych badań, rozprawa stanowi zatem dobry punkt wyjścia do rozwinięcia poszczególnych wątków. Warto dodać, że Autorka w tej części, podobnie jak w poprzednich rozdziałach, zestawiała akty prawne regulujące życie codzienne zakonnicy z realiami dnia powszedniego we wspólnocie. Pozwala to czytelnikowi na poznanie zarówno teorii, jak i praktyki życia klasztornego. Autorka swe sądy formułuje w wyważony sposób, dzięki czemu mamy wrażenie, że wciela się w rolę obserwatora życia klasztornego, a nie jawnego przeciwnika czy zagorzałego zwolennika owych instytucji. Ostatnie dwa rozdziały są kontynuacją kwestionariusza badawczego M. Borkowskiej, odnoszące się do urzędów i hierarchii klasztornej. Dużo miejsca Autorka poświęciła *ksieni* – przełożonej klasztoru, omawiając sposób wyboru, kadencję oraz jej obowiązki. W ramach podsumowania zostały omówione konkretne przykłady przełożonych klarysek krakowskich.

Krakowski konwent jawi się nam jako partner w interesach, pracodawca, właściciel znacznego majątku. Wpływy jego działalności były widoczne w sferze religijnej, opiekuńczej oraz wychowawczej. W związku z tym zakonnice uczestniczyły w szeroko rozumianych kontaktach społeczno-rodzinnych, nawiązując relacje z otoczeniem miejskim, ale także z innymi klasztorami żeńskimi, w których niejednokrotnie przebywały krewne krakowskich klarysek. Wzajemne pokrewieństwo potwierdzać mogą między innymi wypisy z nekrologu zwierzynieckiego, dotyczące zakonnicy reguły św. Klary.

Konkludując, omawiana praca w rzetelny i interesujący sposób przedstawia dzieje konwentu klarysek krakowskich. P. Gąsiorowska wykazała się doskonałą znajomością tematyki oraz bardzo dobrym przygotowaniem. Autorka znakomicie orientuje się w stanie badań prozopograficznych konwentów żeńskich w nauce światowej oraz polskiej. Świadczy o tym bogata baza źródłowa, jak i wykorzystana literatura. P. Gąsiorowska w dokładny sposób charakteryzuje wykorzystane źródła oraz sygnalizuje, z jakimi problemami stykała się podczas swych badań. Dzięki temu treść jest przejrzysta i uporządkowana, dodatkowo wzbogacona licznymi tabelami i wykresami, za pomocą których Autorka przed-

stawia poszczególne zjawiska. Uzupełnieniem całości są aneksy, zawierające informacje odnoszące się do: składu osobowego klarysek w Zawichoście, Grodzisku koło Skały i Krakowie, listy ksieni, kapelanów, wizytatorów, spowiedników, komisarzy, plenipotentów, domowników, służby klasztornej, kaznodziejów, prokuratorów oraz listy wychowanek klarysek, do końca XVIII w.

Praca wzbogaca dotychczasowy stan wiedzy oraz zaprasza do kontynuacji badań nad topografią konwentów żeńskich. Jak zauważa sama Autorka, zwiększenie zainteresowania tą tematyką pozwoliłoby na stworzenie perspektywy porównawczej, umożliwiającej odpowiedź na pytanie dotyczące roli i pozycji poszczególnych klasztorów na terenie Ziemi Krakowskiej, w tym klasztoru klarysek.

Edyta Pluta